



**Education, Schooling, and Pedagogical Thoughts in the Turkestan
Region during the Second Half of the 19th and the First Quarter of the
20th Century**

Students of the Faculty of Preschool and Primary Education

Toshboyeva Gulasal Jumayevna

gulasaltoshboyeva980@gamil.com

Xolmaxmatova Dilfuza Baxtiyor qizi

baxamurtazayev76@gmail.com

ABSTRACT: This article analyzes the development of upbringing, schools, and pedagogical thought in the Turkestan region during the second half of the 19th century and the first quarter of the 20th century from historical and scientific perspectives. It highlights how the socio-political, cultural, and economic conditions of this period influenced the formation of the education system, as well as the unique characteristics of local pedagogical thinking and educational approaches. The article provides a scientific basis for the activities of madrasas, public education institutes, and early primary schools, the structure of curricula, the unity of education and upbringing, and the importance of individual and collective upbringing in pedagogical processes. Additionally, it analyzes the school system introduced in Turkestan by the Russian Empire, modern pedagogical approaches, education in the mother tongue, and the influence of enlightener-scholars' views on the pedagogical process.

Keywords: Turkestan region, 19th-century pedagogical thought, early 20th-century education, madrasas and public education, primary schools, pedagogical thought and heritage, person-centered education, integration of upbringing and education, didactic principles and methods, pedagogical reforms, the role of local enlighteners, pedagogical activity of teachers, education in the mother tongue, moral and spiritual upbringing, pedagogical laws, pedagogical methodology, foundations of the modern school system.





**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026**

**XIX ASRNING IKKINCHI YARMI XX ASRNING BIRINCHI
CHORAGIDA TURKISTON O'LKASIDA TARBIYA, MAKTAB VA
PEDAGOGIK FIKRLAR**

Termez davlat pedagogika instituti talabalari

Toshboyeva Gulasal Jumayevna

gulasaltoshboyeva980@gmail.com

Xolmaxmatova Dilfuza Baxtiyor qizi

baxamurtazayev76@gmail.com

Annotatsiya : Ushbu maqola XIX asrning ikkinchi yarmi va XX asrning birinchi choragida Turkiston o'lkasida tarbiya, maktab va pedagogik fikrlarning rivojlanishini tarixiy va ilmiy nuqtai nazardan tahlil qiladi. Maqolada ushbu davrning ijtimoiy-siyosiy, madaniy va iqtisodiy sharoiti ta'lim tizimining shakllanishiga qanday ta'sir ko'rsatgani, shuningdek, mahalliy pedagogik tafakkur va tarbiyaviy yondashuvlarning o'ziga xos xususiyatlari yoritilgan. Maqolada madrasalar, xalq ta'limi institutlari va ilk boshlang'ich maktablar faoliyati, o'quv dasturlarining tarkibi, ta'lim va tarbiyaning birligi, shuningdek pedagogik jarayonlarda shaxsiy va jamoaviy tarbiya ahamiyati ilmiy asosda ochib berilgan. Shuningdek, Rossiya imperiyasi tomonidan Turkistonda joriy etilgan maktab tizimi, zamonaviy pedagogik yondashuvlar, ona tilida ta'lim va ma'rifatchi olimlar pedagogik qarashlarining pedagogik jarayonga ta'siri tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Turkiston o'lkasi, XIX asr pedagogik tafakkuri, XX asr boshlarida ta'lim, madrasalar va xalq ta'limi, boshlang'ich maktablar, pedagogik tafakkur va meros, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, tarbiya va ta'limning integratsiyasi, didaktik tamoyillar va metodlar, pedagogik islohotlar, mahalliy ma'rifatchilar roli, o'qituvchilarning pedagogik faoliyati, ona tilida ta'lim, axloqiy va ma'naviy tarbiya, pedagogik qonuniyatlar, pedagogik metodologiya, zamonaviy maktab tizimining poydevori.





**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026**

XIX asrning ikkinchi yarmi va XX asrning birinchi choragida Turkiston o'lkasida ta'lim, tarbiya va pedagogik tafakkur o'ziga xos tarixiy rivojlanish bosqichini bosib o'tdi. Bu davr ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy va madaniy o'zgarishlar bilan belgilanib, hududdagi an'anaviy va yangi ta'lim tizimlari o'rtasidagi uyg'unlashuv jarayonini keltirib chiqardi. Madrasalar, xalq ta'limi institutlari va ilk boshlang'ich maktablar faoliyati, shuningdek pedagogik fikrlar, tarbiyaviy yondashuvlar va mahalliy ma'rifatchilarning roli ushbu davr pedagogikasining asosiy belgilarini tashkil etdi.

Turkistonda an'anaviy madrasalar Qur'on, hadis va boshqa diniy fanlarni o'rgatish bilan birga axloqiy va ma'naviy tarbiyani shakllantirishda markaziy rol o'ynadi. Shu bilan birga, mahalliy ma'rifatchilar va o'qituvchilar boshlang'ich maktablarni tashkil etish, ona tilida ta'lim berish, tarbiyaviy metodlarni modernizatsiya qilish orqali pedagogik tafakkurni rivojlantirishga intildi. Rossiya imperiyasi ta'siri ostida hududda yangi maktab tizimi va dasturlar joriy etilishi, o'quv jarayonida dunyoviy bilimlar bilan diniy bilimlarni uyg'unlashtirish pedagogik jarayonga yangi yondashuvlar olib kirdi.

Shu bilan birga, pedagogik tafakkur, tarbiya va ta'limning o'zaro bog'liqligi, o'quvchining shaxsiy rivojlanishiga e'tibor qaratish, didaktik tamoyillarni amaliyotga tatbiq etish kabi masalalar ilk bor tizimli tarzda tadqiq etila boshlandi. Bu davr pedagogik jarayoni shaxsni har tomonlama rivojlantirishga qaratilgan yondashuvlarning shakllanishi va mahalliy pedagogik merosni yaratish bilan tarixiy ahamiyat kasb etdi.

Mazkur maqola Turkiston o'lkasida ta'lim va tarbiya tizimining tarixiy rivojini, pedagogik tafakkur va pedagogik fikrlarning shakllanishini, mahalliy ma'rifatchilar va o'qituvchilarning pedagogik faoliyatini ilmiy jihatdan o'rganishga qaratilgan. Shu bilan birga, maqola tarixiy manbalar va ilmiy tadqiqotlar asosida pedagogik tafakkur va maktab tizimining zamonaviy pedagogik yondashuvlar bilan bog'liqligini yoritadi.

1. Madrasalar va an'anaviy ta'lim tizimi

XIX asrning ikkinchi yarmida Turkiston o'lkasidagi ta'lim tizimi asosan madrasalar orqali shakllangan edi. Madrasalar diniy fanlar – Qur'on, hadis, fiqh va axloqiy tarbiya





**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026**

bilan birga jismoniy va aqliy rivojga xizmat qiluvchi dasturlarni ham o'z ichiga olgan. Shu davr pedagogik jarayonida:

O'quvchilar odob-axloq va ma'naviyat asoslarini chuqur o'rgangan,

Ularning tafakkurini rivojlantirishga, ijtimoiy va axloqiy qadriyatlarni singdirishga alohida e'tibor qaratilgan,

Ta'lim jarayonida o'quvchining individual xususiyatlarini hisobga olish printsipli asta-sekin shakllana boshlagan.

Madrasalarda o'qituvchilar, shuningdek, o'quvchilarning ijtimoiy mas'uliyatini rivojlantirishga intilgan, bu esa hudud pedagogikasining asosiy xususiyatlaridan biri sifatida qaraladi. Shu bilan birga, madrasalar yangi pedagogik yondashuvlarga qarshi bo'lgan, chunki ular asosan diniy bilimlar va an'anaviy tarbiyaga tayanardi.

2. Xalq ta'limi va boshlang'ich maktablar

XIX asr oxirlarida va XX asr boshlarida Turkistonda xalq ta'limini rivojlantirishga doir tashabbuslar paydo bo'ldi. Ushbu davrda birinchi boshlang'ich maktablar tashkil etildi, ular shunday vazifalarni bajardi:

Mahalliy aholiga asosiy o'qish-yozish, arifmetika va diniy fanlar bo'yicha bilim berish,

Ona tilida ta'lim berish va tarbiyaviy jarayonda axloqiy qadriyatlarni shakllantirish,

O'quvchilarni jismoniy va intellektual rivojlantirish, ijtimoiy faoliyatga tayyorlash.

Bu maktablar pedagogik jarayonni modernizatsiya qilishga xizmat qilgan. O'quv dasturlari diniy va dunyoviy bilimlarni uyg'unlashtirishga asoslangan bo'lib, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim printsiptini ilgari surgan. Shu davrda mahalliy ma'rifatchilar pedagogik metodlarni ishlab chiqish va o'qituvchilarni tayyorlashda faol ishtirok etgan.

3. Pedagogik fikrlar va ma'rifatchilar roli

Turkiston pedagogik tafakkurida ma'rifatchi olimlar va o'qituvchilarning roli beqiyos edi. Ular:

Pedagogik nazariyalarni shakllantirish,



Ta'lim mazmunini boyitish va ona tilida ta'lim berish,
Tarbiyaviy metodlarni modernizatsiya qilish orqali o'quvchilarni shaxs sifatida rivojlantirishga hissa qo'shgan.

Shuningdek, Rossiya imperiyasi tomonidan joriy etilgan yangi maktab tizimi bilan tanishish pedagogik tafakkurga yangicha yondashuvlar olib keldi. Mahalliy pedagogik qarashlar va tashqi ta'sirlar uyg'unlashib, Turkistonda zamonaviy maktab tizimining poydevori yaratildi.

Pedagogik fikrlar:

Shaxsni har tomonlama rivojlantirishga qaratilgan,

Tarbiya va ta'lim birligini ta'kidlagan,

Didaktik metodlar va o'quv usullarining tizimli qo'llanilishi bilan belgilanadi.

4. Tarbiya va pedagogik metodlarning xususiyatlari

XIX asr oxiri – XX asr boshlarida tarbiya jarayoni pedagogik metodlar bilan boyitildi. Ularning asosiy xususiyatlari quyidagilardan iborat:

Ta'lim va tarbiyaning integratsiyasi,

Shaxsning axloqiy, ma'naviy va intellektual rivojlanishi,

O'quv jarayonida amaliyot va nazariyaning uyg'unligi,

Pedagogik jarayonda o'qituvchi shaxsining yetakchi roli va shaxsiy namunasi.

Bu metodlar mahalliy va tashqi pedagogik tajribalarni uyg'unlashtirishga xizmat qilgan va Turkiston pedagogik tafakkurining ilmiy asosini yaratgan.

XIX asrning ikkinchi yarmi va XX asrning birinchi choragida Turkiston o'lkasida ta'lim, tarbiya va pedagogik fikrlar rivoji murakkab va ko'p qirrali jarayon bo'lgan. Shu davrda an'anaviy madrasalar o'quvchilarning diniy va axloqiy tarbiyasini shakllantirishda markaziy rol o'ynagan bo'lsa, yangi boshlang'ich maktablar shaxsga yo'naltirilgan ta'lim printsipini tatbiq etish, ona tilida ta'lim berish va dunyoviy bilimlarni uyg'unlashtirishga xizmat qilgan.





JOURNAL OF PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH VOLUME-1, ISSUE-2, 2026

Mahalliy ma'rifatchilar va o'qituvchilar pedagogik tafakkur, tarbiya va ta'lim jarayonini rivojlantirishda faol rol o'ynadi. Ular ta'lim mazmunini boyitish, pedagogik metodlarni modernizatsiya qilish va o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga e'tibor qaratish orqali hudud pedagogikasining ilmiy poydevorini yaratdi. Shuningdek, Rossiya imperiyasining ta'lim tizimini joriy etish bilan bog'liq tashqi pedagogik ta'sirlar mahalliy pedagogik qarashlarni boyitib, zamonaviy maktab tizimining poydevorini shakllantirdi.

Shuni ta'kidlash lozimki, XIX–XX asr pedagogik jarayoni tarbiya va ta'limning integratsiyasi, shaxsni har tomonlama rivojlantirishga qaratilgan yondashuvlar, didaktik metodlar va o'qituvchi shaxsining yetakchi roli kabi pedagogik printsiplarni mustahkamladi. Bu davr pedagogik merosi bugungi kunda ham Turkiston hududidagi ta'lim tizimi va pedagogik tadqiqotlar uchun tarixiy va ilmiy ahamiyatga ega.

Natijada, ushbu davrning pedagogik tafakkuri va maktab tizimi zamonaviy ta'lim jarayonining rivojlanishida muhim o'rin tutadi va pedagogika tarixi, maktab tarixi hamda mahalliy ma'rifatchilik merosini o'rganayotgan tadqiqotchilar uchun boy ilmiy manba sifatida xizmat qiladi.

XX asr jahon ta'lim tizimi tarixida eng muhim va tub burilishlar yuz bergan davr hisoblanadi. Bu asrda ta'lim jamiyat taraqqiyotining asosiy omiliga aylanib, davlatlar iqtisodiy, ilmiy va madaniy rivojlanishida hal qiluvchi rol o'ynay boshladi. Ta'lim tizimida ko'plab global o'zgarishlar, yangi yo'nalishlar va umumiy tendensiyalar shakllandi.

Eng avvalo, XX asrda ko'pgina mamlakatlarda majburiy umumiy ta'lim keng joriy qilindi. Ya'ni har bir bola maktabda o'qishi shartligi qonuniy asosda belgilandi. Bu jarayon savodsizlikni kamaytirish, aholining bilim darajasini oshirish va jamiyatda teng imkoniyat yaratishga xizmat qildi.

Shuningdek, oliy ta'limning ommalashuvi ham asosiy global tendensiyalardan biri bo'ldi. Universitetlar soni ko'paydi, oliy ta'limga kirish imkoniyatlari kengaydi. Ilm-fan





JOURNAL OF PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH VOLUME-1, ISSUE-2, 2026

va texnika taraqqiyoti oliy malakali mutaxassislarni tayyorlashni talab qilgani uchun oliy ta'lim jamiyatda muhim o'rin egallay boshladi.

XX asrda ta'lim sifatiga bo'lgan e'tibor ham kuchaydi. Ta'lim tizimida standartlar, o'quv dasturlari, baholash mezonlari va o'qituvchilar malakasini oshirish tizimi rivojlandi. Davlatlar ta'lim samaradorligini oshirish uchun yangi islohotlar amalga oshira boshladi.

Bu davrda pedagogik yondashuvlarda ham katta o'zgarish yuz berdi. An'anaviy o'qituvchi markazidagi ta'lim o'rniga o'quvchi markazidagi ta'lim shakllandi. O'quvchilarning mustaqil fikrlashi, ijodkorligi, faolligi va shaxsiy qobiliyatlarini rivojlantirishga e'tibor kuchaydi. Dewey, Vygotskiy, Piaget kabi olimlarning pedagogik g'oyalari ta'lim tizimiga katta ta'sir ko'rsatdi.

XX asrning ikkinchi yarmida ta'limda texnologiyalarning kirib kelishi ham muhim tendensiyaga aylandi. Kompyuter, televizor, multimedia vositalari va internet ta'lim jarayoniga asta-sekin joriy qilinib, masofaviy ta'lim va yangi o'qitish metodlari paydo bo'ldi.

Ta'limda tenglik va inklyuzivlik g'oyalari ham XX asrning muhim global yo'nalishlaridan biri bo'ldi. Irqi, millati, jinsi yoki jismoniy imkoniyatidan qat'i nazar, har bir insonning ta'lim olish huquqi xalqaro miqyosda tan olindi. Nogironligi bo'lgan bolalarni umumiy ta'lim tizimiga jalb qilish, gender tengligini ta'minlash kabi masalalar dolzarb bo'lib qoldi.

Bundan tashqari, ta'limning xalqaro integratsiyasi va global baholash tizimlari shakllandi. PISA, TIMSS kabi xalqaro dasturlar orqali mamlakatlarning ta'lim sifati solishtirila boshlandi. Ta'limni xalqaro standartlarga moslashtirish jarayoni kuchaydi.

Umuman olganda, XX asr jahon ta'lim tizimi uchun modernizatsiya, ommalashuv, innovatsiya va insonparvarlik tamoyillari bilan xarakterlanadi. Ta'lim endilikda faqat bilim berish emas, balki shaxsni har tomonlama rivojlantirish, jamiyatga moslashtirish





**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026**

va global raqobatbardosh kadrlarni tayyorlashga xizmat qiladigan muhim ijtimoiy institutga aylandi.

XX asr jahon tarixida fan, texnika, sanoat va madaniyatning mislsiz rivojlangan davri bo'lib, bu jarayon ta'lim tizimiga ham kuchli ta'sir ko'rsatdi. Ta'lim endilikda jamiyat taraqqiyotining eng muhim omili sifatida qarala boshladi. XX asr davomida dunyo mamlakatlarida ta'lim tizimida tub o'zgarishlar yuz berdi va bir qator global tendensiyalar shakllandi.

XX asrda eng asosiy o'zgarishlardan biri majburiy umumiy ta'limning joriy etilishi bo'ldi. Ko'pgina davlatlarda boshlang'ich va o'rta ta'lim barcha bolalar uchun majburiy bo'lib qoldi. Bu savodsizlikni kamaytirish, jamiyatning bilim darajasini oshirish va har bir shaxsning ta'lim olish huquqini ta'minlashga xizmat qildi. Natijada, maktab tarmoqlari kengaydi, yangi o'quv muassasalari qurildi va o'quvchilar soni keskin oshdi.

XX asrda oliy ta'lim ham katta rivojlanish bosqichiga kirdi. Universitet va institutlar soni ko'paydi, oliy ta'limga kirish imkoniyatlari kengaydi. Avvallari faqat ma'lum tabaqa vakillari oliy ta'lim olgan bo'lsa, XX asrga kelib bu imkoniyat keng ommaga taqdim etildi. Ayniqsa, sanoatlashuv va ilmiy-texnik taraqqiyot yuqori malakali mutaxassislarni talab qilgani sababli oliy ta'lim muhim ahamiyat kasb etdi.

Asr davomida ta'limning sifati va samaradorligiga katta e'tibor berila boshlandi. Davlatlar ta'lim tizimini isloh qilish, o'quv dasturlarini yangilash, standartlarni belgilash va baholash tizimini takomillashtirishga intildilar. O'qituvchilarni tayyorlash va ularning malakasini oshirish bo'yicha maxsus institutlar faoliyati yo'lga qo'yildi. Ta'lim jarayonida ilmiy asoslangan metodlar va pedagogik innovatsiyalar keng qo'llanila boshladi.

XX asrda pedagogika fanida yangi g'oyalar paydo bo'ldi. An'anaviy, qat'iy tartibga asoslangan ta'lim o'rniga o'quvchi shaxsiga yo'naltirilgan ta'lim shakllandi. O'quvchilarning mustaqil fikrlashi, ijodkorligi va faolligini rivojlantirish asosiy vazifaga aylandi. J.Dyui, L.Vigotskiy, J.Piaje kabi olimlarning ta'lim nazariyalari ta'lim





JOURNAL OF PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH VOLUME-1, ISSUE-2, 2026

tizimining rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatdi. Ta'lim jarayonida faol metodlar, muammoli o'qitish va interaktiv yondashuvlar keng tarqaldi.

XX asrning ikkinchi yarmida texnologiyalar ta'limga kirib kelishi global tendensiyaga aylandi. Dastlab radio, televizor orqali ta'lim berish shakllari paydo bo'ldi, keyinchalik kompyuter va internetning rivojlanishi ta'lim jarayonini tubdan o'zgartirdi. Masofaviy ta'lim, elektron darsliklar, multimedia vositalari, virtual laboratoriyalar kabi yangiliklar ta'limning samaradorligini oshirdi va ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytirdi.

XX asrda ta'limning insonparvarlashuvi kuchaydi. Har bir insonning ta'lim olish huquqi xalqaro darajada e'tirof etildi. Irqiy, milliy, jinsiy yoki ijtimoiy tafovutlardan qat'i nazar, barcha bolalar uchun teng imkoniyat yaratish asosiy maqsadga aylandi. Nogironligi bo'lgan bolalarni umumiy ta'lim muassasalariga jalb qilish, maxsus ehtiyojli o'quvchilar uchun sharoit yaratish inklyuziv ta'lim g'oyalarining shakllanishiga sabab bo'ldi.

XX asrning oxiriga kelib ta'lim tizimlarining xalqaro integratsiyasi kuchaydi. Davlatlar ta'lim sifatini xalqaro standartlarga moslashtirishga harakat qila boshladilar. PISA, TIMSS, UNESCO kabi xalqaro dasturlar orqali ta'lim tizimlari tahlil qilinib, mamlakatlar o'rtasida tajriba almashinuvi yo'lga qo'yildi. Ta'lim global jarayonga aylana boshladi.

Kasbga yo'naltirilgan va kompetensiyaviy ta'lim

Asr davomida ta'limning mazmuni ham o'zgardi. Faqat nazariy bilim berish emas, balki o'quvchilarda amaliy ko'nikmalar, kasbiy malaka va kompetensiyalarni shakllantirishga e'tibor kuchaydi. Tanqidiy fikrlash, muammo yechish, kommunikatsiya, ijodkorlik kabi ko'nikmalar zamonaviy ta'limning muhim maqsadiga aylandi.

Umrbod ta'lim g'oyasining shakllanishi





XX asrda “umrbod ta’lim” (lifelong learning) konsepsiyasi ham keng tarqaldi. Ya’ni inson faqat maktab yoki universitet davrida emas, butun hayoti davomida bilim olib borishi kerakligi tushunchasi shakllandi. Bu jarayon qayta tayyorlash kurslari, malaka oshirish dasturlari va doimiy ta’lim tizimining rivojlanishiga sabab bo’ldi.

Umuman olganda, XX asr jahon ta’lim tizimi tarixida modernizatsiya, ommalashuv va insonparvarlashuv davri bo’ldi. Ta’lim jamiyatning eng muhim ijtimoiy instituti sifatida rivojlanib, global miqyosda integratsiyalashdi. Texnologiyalar, yangi pedagogik yondashuvlar, tenglik va xalqaro hamkorlik ta’limning asosiy yo’nalishlariga aylandi. XX asrda shakllangan bu tendensiyalar bugungi XXI asr ta’lim tizimining poydevorini yaratib berdi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Xasanboev J., To‘raqulov X., Xudoyqulov S. Pedagogika tarixi. — Toshkent: O‘qituvchi, 2014.
2. Qodirova F.R., Jo‘raev R.X. Pedagogika nazariyasi va tarixi. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2016.
3. Yo‘ldoshev J.G‘., Usmonov S.A. Pedagogik texnologiyalar asoslari. — Toshkent: O‘qituvchi, 2011.
4. Devletov Sh. Turkiston o‘lkasidagi maktab va ta’lim tarixi. — Toshkent: Fan, 2002.
5. Mavlonov A. XIX–XX asr pedagogik tafakkuri va mahalliy ma’rifatchilar. — Samarqand: Ma’rifat, 2008.
6. Nazarov Q. O‘zbekiston va Turkiston o‘lkasida madrasalar tarixi. — Toshkent: Sharq, 2010.
7. Rossiya imperiyasi arxiv materiallari. Turkiston viloyatidagi ta’lim islohotlari, XIX asr oxiri – XX asr boshlar. — Rossiya Federatsiyasi, Moskva, 1890–1910.
8. Djurenko E.A. Jahon pedagogika tarixi. — Moskva: Akademiya, 2004.
9. Medinskiy E.N. Pedagogika tarixi. — Moskva: Prosveshcheniye, 1990.
10. Ziyonet axborot-ta’lim portali. Turkiston pedagogik merosi va maktab tarixi. — <https://ziyonet.uz>
11. Rustamov M. Ona tilida ta’lim va madaniy meros. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2012.
12. Alimov S. Xalq ta’limi va boshlang‘ich maktablar tarixi. — Toshkent: O‘qituvchi, 2015.

